

IDÉZETEK SAMUEL HUNTINGTON ÍRÁSÁHOZ

EZREDEVÉGI BESZÉLGETÉS LÁSZLÓ ERVIN ÖKO-FILOZÓFUSSAL

– részlet –

Az emberiség elért egy szintet, amely túlhaladja a struktúráinkat. Mindenki össze van vagy lehet kapcsolva információval, a piacok teljesen globalizálva vannak, a tőkeáramlás villámsebességgel zajlik a világrészek között, a kormányzás viszont marad a régi nemzeti alapokon. Az ENSZ pedig úgy próbál nemzetközösséget teremteni, hogy összehozza őket a közgyűlésben, ahol mindenki a saját érdekét nézi. Abban a reményben, hogy ha mindenki jól képviseli a saját érdekét, akkor majd másnak is jó lesz. Ezt mondta annak idején Adam Smith is, hogy van egy láthatatlan kéz, amely összehangolja az érdekeket a piacon keresztül. Nos ez még a piac esetében sem működik, mert csak akkor működne, ha mindenkinek egyforma ereje lenne, azonos tőkével, hatalommal tudna fellépni. De miután az egyik szereplőnek nagyon nagy befolyása van, a másoknak pedig nagyon kicsi, és a nagy befolyással bírók csak a saját érdeküket nézik, akkor azokból a kisebbeknek nem sok hasznuk lesz. Ugyanez történik a politikában is. Ha a nagyhatalmak csak a közvetlen, rövid lejáratú érdekeiket nézik, akkor tulajdonképpen kizárják a szegényebb és a kisebb országokat ebből a rendszerből. Itt vissza kell térnünk Einstein gondolatához, amit ugyan a fizikai fejlődésről mondott, de alkalmazható az emberiségre is. Azt mondta, hogy egy problémát nem tudunk megoldani azzal a gondolkodásmóddal, amelyben maga a probléma keletkezett.

(A beszélgetést Monory M. András és Tillmann J. A. készítette; megjelent a 2000 júliusi számában.)

Robert D. Kaplan A KÖZELÍTŐ ANARCHIA

– részletek –

Afrikában a tuberkulózis és a HIV vírus mintegy szövetségben támadnak. Abidzsánban a megközelítőleg 4000 újonnan diagnosztizált tuberkulotikus beteg 45 %-a egyben HIV pozitív is bizonyult. Miközben Afrikában a születési ráták soha nem látott magasságokat értek el, és terjeszkednek a nyomornegyedek, néhány szakértő abbéli aggodalmának ad hangot, hogy vírusmutációk és hibridizációk következtében az AIDS-vírusnak kialakulhat egy, a jelenleginél fertőzőbb változata. ...

Hogy megértsük az elkövetkezendő 50 év eseményeit, a (már észlelhető és a még ezután elhatalmasodó) környezeti károkkal, a kulturális és faji összenűzésekkal, a geográfiai jövővel és a háború új formáival kell számot vetnünk, illetőleg ezekről kell fogalmat alkotnunk. A tényezők sorrendje nem esetleges. Mindegyik fogalom részben az

előzőn alapul, ami annyit jelent, hogy a két utóbbi – a kartográfiában és a hadviselésben mutatkozó új tendenciák – a legfontosabbak. Ugyanakkor ezek azok, amelyeket ma a legkevésbé értenek meg...

Itt lenne az ideje, hogy a „természeti környezet”-ben azt lássuk, amit valójában jelent: a 21. század eleje biztonságpolitikai kalkulációinak; tárgyalásainak legmeghatározóbb kérdését. A népességnövekedés, a mind nagyobb területeket meghódító fertőző betegségek, az erdőirtás és a talajerózió, a vízhiány, a légszennyezés, s meglehet, hogy bizonyos túlnépesedett térségeknek; például Bangladeshek vagy a Nílus-deltának az emelkedő tengerszint általi veszélyeztetettsége – csupa olyan fejlemény, amely tömeges meneküléshez és ezáltal csoportkonfliktusokhoz vezethet –, valamint ezek politikai és stratégiai következményei a külpolitikai számítások középpontjában fognak állni. Belőlük fog kinőni az összes olyan kérdés, amelyek felkavarják a közvéleményt, illetőleg amelyek a hidegháborúból átöröklődött érdekeket ilyen vagy olyan konstellációba rendezik...

Az emberiség mind nagyobb része marad fogva a történelemnek egy korábbi fejezetében: bádogvárosokban, amelyekben az ivóvíz, a termőföld és a túlélési tér hiánya miatt a szegénység, a kultúra funkciózavarai és az etnikai konfliktusok leküzdésére irányuló minden kísérlet eleve kudarcra ítéltetett. A természeti környezettel való felelőtlen sáfárkodás visszahatásai a fejlődő világban mind több helyütt állítják a totalitarizmus (lásd Irak példáját), a fasisztoid miniállamok (lásd a szerbek megszállta Boszniát), illetőleg az állandósuló utcai harcok (lásd Szomáliát) közötti választás elé az embereket. Homer-Dixon mindezek alapján arra a következtetésre jut, hogy „a várható társadalmi megmozdulások léptéke és gyakorisága a környezetrombolás előrehaladásával párhuzamosan nő”...

„A legerősebb talajromlás általában a legsűrűbben lakott területeken tapasztalható. A legnagyobb népsűrűség pedig általában a legjobb talajú térségekben mutatkozik. Ez annyit jelent, hogy bolygónk eredendően legjobb termőföldjeit tesszük tönkre” (Homer-Dixon) ...

Ha nem államok, hanem kultúrák állnak harcban egymással, akkor a kulturális és vallási műemlékek e harcban fegyvereknek, s ekképp a támadások szabad célpontjainak minősülnek. ...

„Mihelyt az állam nem egyedüli hirtokosa a fegyveres hatalom legális monopóliumának, megszűnik az egyébként általánosan elismert különbség háború és bűnözés között, amint ez Libanon, Srí Lanka, El Salvador, Peru vagy Kolumbia esetében már messzemenően meg is történt.” (Van Creveld) ...

(Tatár Sándor fordítása; megjelent a 2000 júliusi és augusztusi számában.)

EZREDVÉGI BESZÉLGETÉS ALMÁSI MIKLÓSSAL

– részletek –

Ilyen tömegű pénz megjelenése a piacon egy nagyon komplex és veszélyes folyamat következménye. A régi kapitalizmusban vagy a hagyományos áruterelésben a pénz arra kellett, hogy beruházzanak, hogy termelővállalatokat építsenek belőle, és az áruval a piacon konkuráljanak. Az új kapitalizmus sajátsága, hogy ez az út kevésbé jövedelmező, ezért meghagyják a fejlődő országoknak vagy a kistigriseknek – a fejlettek pénzt termelnek. Ez viszont azzal a következménnyel jár, hogy a pénz a termelési folyamatokból a pénzpiacra megy át, mert ott jóval kedvezőbb a megtérülés. A reál termelési szférában körülbelül 5 és 10 százalék között lehet keresni, a pénzpiacon 10-től 35 százaléig terjedhet a megtérülés ...

Elsősorban az a veszélyes, hogy a termelési szférába egyre kevesebb pénz jut, a pénzpiac onnan szipkázza el a tőkét. Ennek következtében a termelés megújítására, fejlesztésére kevesebbet áldoznak. Azért itt is megoszlik a rizikó: akik okosak, azok nem mennek bele a veszélyesebb pénzpiaci műveletekbe, és inkább fejlesztenek. A termelés fejlesztése azonban hosszú távú művelet, ami azzal a kockázattal jár, hogy a féléves részvénytársasági közgyűlés egyszerűen leváltja az ilyen menedzsert, mert nem produkálta azt a 8-12 százalékos hozamot, amit egyébként – ti. a pénzpiacon – meg lehetett volna keresni. Tehát a mai multik menedzserei is inkább lemondanak a fejlesztések java részéről. ...

Az igazi veszélyt az idő jelenti: az, hogy előbb köszön ránk az összeroppanás, és aztán elég sok időbe telik; amire a világ pénzügyi tűzoltószervezetei reagálni tudnak. A kettő közötti időkülönbség dönti el, hogy összedől-e a világ pénzügyi: rendszere, vagy nem. És ez az intervallum állandóan csökken, Mexikó esetében két hét kellett ehhez, de így is az utolsó pillanatban történt: Ma már talán csak egy hét vagy néhány nap áll rendelkezésre, mivel a pénzügyi folyamatok sebessége egyre gyorsul. ...

A nemzetállamok gazdasági szuverenitásának beszűkülése a jelen és a holnap igazi nagy kérdése. Tegnap ez még föl sem merült. Furcsa módon az Európai Közösségben történő változások tették kérdéssé, hiszen ott az euróval, az európai közös pénzzel kapcsolatban került be a viták közé a kétségbeesés: úgy látszik, már mindenről le lehet mondani, a zászlóról, a nemzeti múlttól, a himnuszról, a nemzeti kormányról – rendben van, de a pénzünktől nem fogunk, nem akarunk megválni. A nemzetállam teljesen nem szűnik meg, mert azért még az Európai Unió belül is vannak bizonyos olyan feladatok, melyek intézése az egyes országokra van bízva. Mégis él egy olyan tendencia, hogy jó lenne egy közös „szuperkormány”. Ám elég sokan látják már, hogy egy ilyen szuperkormány bürokráciája még a banán hajlágörbét is elő akamá írni. Ugyanakkor valamilyen formában Brüsszel már ma is egy ilyen szuperkormány szerepét játssza, amely elszakad az egyes nemzeti igényektől, sajátosságoktól. ...

(A beszélgetést Monory M. András és Tillmann J. A. készítette; megjelent a 2000 augusztusi számában)

EZREDVÉGI BESZÉLGETÉS PAUL VIRILIOVAL

– részletek –

Az információáramlás felgyorsulásával párhuzamosan, mintegy arra válaszolva, a felejtés folyamata is felgyorsul. Ezt nevezem a felejtés iparosításának. A múltban az írásnak, az olvasásnak és a beszédművészetnek köszönhetően létezett egy ága a kézművészetnek, amely az emlékezettel foglalkozott: a levéltár. A levéltár az emlékezet kézműipara. Az azonnali információszolgáltatás s az előbb említett rendszerek hatására azonban létrejött a felejtés ipari változata. Ez azt jelenti, hogy egyre kevésbé emlékezünk a dolgokra. Az emlékezethez vezető út egyre kevésbé járható, így az ember elveszíti múltját. Egyfajta örök jelenben él. A valós idő, ez a „világidő”, amely a helyi idők helyébe lép, fémjelzi a jelen idő előretörését a jövő és a múlt rovására. Az örök jelenidőbe érkezünk, és az örök jelenidő éppen az emlékezet ellentéte. ...

Ma a kommunikációs fegyverek korszakát éljük. Ezt nevezik az amerikaiak infoszférának. Számukra a háború már nem is annyira a geoszférában, vagyis a földgolyó területén, a földrajz kereteiben játszódik, mint inkább az infoszférában, azaz az információ, az azonnali információ, a fénysebességgel terjedő információ szintjén. Az Egyesült Államokban ma minden, a hadügyek fejlesztésével kapcsolatos munka a szóban forgó információs háború, a kibertérben zajló háború megszervezésére irányul. ...

A valóság új értelmezést nyer azáltal, hogy megjelenik egy virtuális tér, és mintegy ráépül a valóságos térre. Úgy gondolom, hogy ezzel a jelenséggel magának a valóságnak a kettéhasadásához érkezünk, és ezzel a ténnyel ezentúl számolni kell.

A kibertér bizonyos szempontból talán az utolsó gyarmatbirodalomnak is tekinthetjük. Mert mit is teremtünk az internettel vagy a kibertérrel? Új terjeszkedési területet. A gazdasági hatalom, a politikai hatalom, a katonai hatalom mind-mind kiterjednek már az egész világra. Az egész világot a levegőbe röpíthetjük, amikor csak akarjuk, szétrombolhatjuk, amikor csak akarjuk: az atommal vagy akár egy tőzsdekrachhal. Terjeszkedési területre viszont szükség van. És mivel nincsenek más világok – hiába hódítottuk meg a Holdat csak az űrt találtuk, nincs más lakható bolygó – mi mást tehetnénk, mint hogy kitatálunk egy virtuális gyarmatot. ...

Vajon ezek a ma felajánlott virtuális technológiák nem ugyanilyen szemfényvesztő eszközök-e, amelyeknek valós céljuk az, hogy a segítségükkel elvegyék tőlünk kultúránkat és gyökereinket, ahogy mi is elvettük a harmadik világ népeitől kultúrájukat és gyökereiket, mielőtt a betegségek és a halál martalékául hagytuk volna őket? ...

Távnézés, távhallgatás, távcselekvés. A Föld méretei a semmivel válnak egyenlővé az információátadás módszereinek felgyorsulása, valamint a hiperszonikus közlekedési eszközök gyorsasága miatt. 8 ezer km/óra – ezt veszik célba ma az amerikai kutatások. Márpedig azzal, hogy a Föld semmivé válik, maga az ember válik semmivé. Mi más lenne akkor ez, mint egy minden eddiginél hatalmasabb baleset, minden katasztrófák katasztrófája; egy totális

baleset, az anyagi valóság összeomlása. ...

Ne hagyjuk figyelmen kívül, hogy a gyönyör mögött, amelyet egy lénynek egy másikban való fizikai jelenléte jelent, alapvetően az emberiség fennmaradásának biztosítása áll: És pont ez az, amit az új, virtuális valóság; a kiberszex, a távszexualitás megkérdőjelez. Ezzel megint egy totális balesethez érkezünk: a technikai eszköz az emberi faj fennmaradását veszélyezteti. ...

A tudomány mint örület áll előttünk, mint végletes tudomány. A tudomány mint a tudás öngyilkossága. Azt hiszem, a második világháború során az atombombával, a fajirtással elég közel kerültünk ehhez. Nem foghatjuk fel, amit Mengele tett, nem foghatjuk fel a táborokat anélkül, hogy figyelembe vennénk a tudomány teljes hatalmának a pusztítás szolgálatába való állítását. ...

Csak azt tudom, hogy ma ellenállókká kell válnunk, ellenállást kell kifejtenünk – ahogy egy elektromos ellenállás is lehetővé teszi az áram továbbhaladását, elektromos ellenállás nélkül viszont minden elég, minden romba dől. Fel kell építeni az ellenállást a technika-tudomány oldaláról fenyegető megszállással szemben. A technika-tudomány megszáll minket, elfoglalja az egész világot. És nekünk választanunk kell, hogy kollaboránsok leszünk-e vagy ellenállók. ...

(A beszélgetést Monory M. András és Tillmann J. A. készítette. Megjelent a 2000 szeptemberi számában.)

Petőfi Sándor AZ ÍTÉLET

A történeteket lapozám s végére jutottam,
És mi az emberiség története? vérfolyam, amely
Ködbevesző szikláibul a hajdanna ered ki,
És egyhosszában szakadatlan foly le korunkig.
Azt ne higgyétek hogy megszűnt már. Nincs pihenése
A megereadt árnak, nincsen, csak a tenger ölében.
Vértengerbe szakad majd a vér hosszú folyója.
Rettenetes napokat látok közeledni, minőket
Eddig nem látott a világ; s a mostani béke
Ez csak ama sírcsend, amely villámnak utána
A földrendítő mennydörgést szokta előzni.
Látom fátyolodat, te sötét mély titku jövendő,
És, meggyújtván a sejtés tündéri tüzét, e
Fátyolon átlátok, s attól, ami ott van alatta,
Borzadok, iszonyodom, s egyszersmind kedvre derülök
És örülök szilajon. A háboru istene újra
Fölveszi páncélját s kardját markába szorítván
Lóra ül és végigszáguld a messze világon,
És a népeket eldöntő viadalra kihíja.
Két nemzet lesz a föld ekkor, s ez szembe fog állni:
A jók s a gonoszak. Mely eddig veszte örökké,
Győzni fog itt a jó. De legelső nagy diadalma
Vértengerbe kerül. Mindegy. Ez lesz az ítélet,
Melyet ígért isten, próféták ajkai által.
Ez lesz az ítélet, s ez után kezdődik az élet,
Az örök üdvösség; s érette a mennybe röpülnünk
Nem lesz szükség, mert a menny fog a földre leszállni.

Hamvas Béla

PATMOSZ 2. rész. – részletek

A legutóbbi ötven év alatt a föld különböző helyein részlegesen többször megismétlődött az az esemény, amely most emberiség-arányokban észlelhető. A történetet végzetes irányba vezetik, a holtbiztos katasztrófa bekövetkezéséről azonban sajátos benualságban, valamely konok és hibbant, nyilvánvalóan tökéletesen alaptalan reménység (világnézet) befolyása alatt nem képesek tudomást szerezni. A katasztrófa egy bizonyos időpontig elkerülhető lett volna. A lehetőséget elmulasztották, de a megoldásra még mindig nyílt alkalom. Azt is elmulasztották, viszont néhány lehetőség megmaradt. Végül az összeomlás elkövetkezett.

Nietzsche mondja, hogy az ember életét az elintézetlen kérdések teszik tönkre. Az emberiség életében a katasztrófákat az elintézetlen kérdések idézik. Az első világháborúban a cári és a német császári uralom és a Habsburg monarchia esetében ragyogó paradigmákat láthattunk. A háború után a békekötések alig intéztek el valamit, ellenben egy sereg újabb elintézetlen kérdést teremtettek, s ezek nek következménye csak újabb háború lehetett. A második világháború végével pedig kivétel nélkül minden kérdés függőben maradt, és most két világháború elintézetlen kérdései várják a megoldást mindezekig, és előre láthatólag hiába. Az elintézetlenségek annyira felhalmozódtak, hogy, úgy látszik, rendet csak tabula rasa teremthet. Erre várunk? Mert arról az étoszról, amely türelemmel és lélekjelenléttel a tisztázást napról-napra tartó szívós munkával végre tudná hajtani, eleve mindenki lemondott. Ilyen erős emberünk nincs. Kihegyezett helyzetben élünk, miután a dolgok arra, hogy saját következményeiket önmaguk automatikusan levonják, régen megérték, és mintha már semmire se kellene várni, hogy egy végső (minden jel arra vall, hogy cseppet sem kedvező) esemény bekövetkezzék. Az utolsó pillanatig azonban egyetlen lehetőség mindig van.

Bizonytalan távlatú, de kétségtelenül veszélyt jelentő események halmozódásának egyre növekvő feszültségében élünk. A dolgoknak visszavonhatatlan végkifejlése felé tartó fenyegető sűrűsödése olyan nyugtalansággal tölt el, amely a legrosszabbat sejteti. Az emberiség nagy része ebben a napról napra kevésbé elviselhető feszültségben egyensúlyát – elvesztett normális életének pótlására – csak kétségbeesett narkotikumokkal képes helyreállítani, és valódi élet helyett kábulatban él. Semmiről sem akar tudni, csak még egy pohár ginről (vodkáról). A történeti korszakok egészségének mértéke nagyobbára a szexus; amilyen mértékben a normális életre való lehetőség megszűnik, a szexualitás fokozódik. Az idegek izzására semmi sem jellemzőbb, mint a kicsapongás. A szexus jósolni tud. Szám-talan jelenség a föld minden pontján kétségtelen jele annak, hogy a lehetőség a végső eseményre (Proust: Sodoma és Gomorra) a küszöbön áll.

Valéry azt állítja, hogy bármi történjék is, az élet megy tovább. Tény, hogy az élő víz, bármilyen módon fertőzzék is, igen rövid idő alatt a mérgeket semlegesíti, és önmagától

megtisztul. Tény, hogy az élet, mint az élő víz, minden szennyet elemészt; az életnek nincs szüksége fertőtlenítésre. Nem kell megmosni, önmaga mossa magát. Az élet, ez a szent szűz, aki minden ocsmányt arannyá változtat. Az ember bármilyen összetörten és mocskosan tér meg este, mintha az éjszaka sötétségében belőle a szennyet valamely fehér hatalom kimosná, reggelre az élet benne olyan lehet, mint a kristály. Ez az élet mirákuluma.

Az ember nem tudja, kinek köszönje meg, hogy ebből nem részt kapott, hanem megkapta az egészséget. De úgy látszik mintha az élet vize itt, ma, e megújulási képességéből vesztett volna, és a szenny egyre gyűlik, salak, amely bennünk lerakódik, és bennünk az a félelmetes szorongás támad, hogy mi lesz, ha így folytatódik, és elérkezünk a pontra, amikor nincs tovább. A jóvátételre az összes lehetőséget kihagyják csupán felszínes és pillanatnyi kompromisszum közepette élünk, elintézetésekben, amelyekben senki sem bíz, s az egészségek csak annyi jelentősége van, hogy egy napot nyertünk, esetleg csak egy órát, talán csak öt percet, de az se tiszta többé.

A helyzetet hatalmi törekvésekkel magyarázzák, de ez rossz. Már a magyarázat a megoldás elől való kitérés. A dolgokat nem fogalmazzák meg, éppen ezért a következményeket nem képesek levonni. Megvárják, amíg a dolgok maguk fogalmazzák meg magukat, és kész helyzet elé állítanak. Amíg a következmények önmagukat vonják le. De ha az ember az elintézést elodázza, a dolgok a végső pillanatban meglazulnak, és elkezdnek zuhanni. Most már késő. A legutóbbi ötven év alatt néhány ilyen lokális eseménynek tanúi voltunk; most ez az egészséget fenyegeti.

Attól a pillanattól kezdve, hogy a végső eseménynek már tulajdonképpen be kellett volna következnie, mindig eltelik bizonyos idő, s ezalatt az idő alatt legalább egyetlen lehetőség még nyílt marad. Ez a bizonyos türelmi időszak, amit a közelmúltból szintén ismerünk. Pillanatnyilag ebben a türelmi időben élünk, eléggé reszketve, tudjuk, hogy az óra, amelyben az eseménynek be kellett volna következnie, már elmúlt, az esemény még nem teljesült, és mi fogvacogva várakozunk.

Persze ebben a várakozásban évezredekig lehet élni. És vannak, akik azt jósolják, ha a nyílt összeütközést a szélsőségek között, amely talán gyors pusztulást jelentene, sikerül elkerülni, akkor ez a nagyon lassú folytonos mulasztásokból álló időszak következik, amelynek egyetlen feladata az állagmegóvás lesz. Az egész Földön minden állam szélsőségesen a maga konzervativizmusába zárkózik, az elhatározást egyik napról a másikra tolják, és mindig halasztanak, mindig kompromisszum, lehetőleg érvénye ne legyen több, mint néhány óra, közben az ember tovább feszül és szorong, feje fölött a felgyülemlett mulasztásokkal, a nyugtalanság egyre nő, de ez egyre fojtottabb, nagy nyomás alatt tartott izgalom, mert a dolgok a katasztrófára megértek, de mindig van egyetlen lehetőség, és semmit sem elintézni, csak kitérni. Milliós hadseregek száz évekig fognak egymással szemben állni, szigorú készültségben, tüzelesi parancsra várva, de egyetlen puskát sem fognak elsütetni, és a felek hol tárgyalnak, hol a tárgyalást megszakítják, néha elmennek egy évi szabadságra, és az értekezletet elnapolják. Mindig csak annyit, hogy a dolgok ne zuhanjanak

a fejükre, de ebben elképzelhetetlen virtuóz tudás rejlik, csak lassan, egészen lassan, csak nem dönteni, csak nem a dolgok szemébe nézni, csak nem határozni, csak semmi nyíltság, semmi konzekvenciát nem levonni, mulasztani és tologatni és halogatni, a világot semmit nern megoldani, bizonytalanságban és kétségek között maradni, bármibe kerül, az egyetlen lehetőség felé az utat nyitva tartani.

*

Azt a teóriát kidolgozni, amely a korrupciót (a korszak démoni hatalmát) felméri, felfedi és átvilágítja, az erőket a mindenkori humánusra való tekintettel organizálja, és így nemcsak személyes védelmet nyújt, és nemcsak az éberséget tartja fenn, hanem reményt nyújt arra, hogy a korrupciómentes létezés helyreállítható.

(*Patmosz II.*)

A létrontás fogalma az embernek lehetőséget nyújt arra, hogy – tegyük fel – világméretben a belső és külső viszályokat kiegyenlítsse. A föld népei szövetségének egyetlen feladata van, a népek életének tisztaságára ügyelni. Bárhol, bármilyen okból, bármilyen természetű létrontást követnek el, nem büntető hadjáratot vagy megtorlást (újabb létrontást) alkalmazni, hanem a jóvátételt kötelezővé tenni. Nemcsak a népek egymás között levő viszonylataiban, hanem és főként a népek belső ügyeiben, amelyek szintén a világ elé tartoznak. Nem lehet elrejtőzni. A belső ügyek tisztasága az egész emberiség ügye. A tisztátalanság minden más nép számára is veszélyt jelent. A belügyekbe való beavatkozás tilalma egyike azoknak a szemtelen és gyáva szofizmáknak, amelyekről már volt szó. Az ilyesmi a létrontást lehetővé teszi, és a kígyófészkét védelmezi. Létrontó állami berendezkedéseket az emberiség intakt létének érdekében a népek szövetsége megszüntethet. Ilyen mindekelőtt a fasizmus és a kommunizmus. Egy terrorisztikus és diktatorikus és korrump és kapzsi és pénzéhes állami berendezkedés következtében a többi nép intakt léte lehetetlen.

Ki van zárva, hogy bármely nép önszántából terrort, diktatúrát, kizsákmányolást, hazudozást válasszon, amikor életére humánus törvények előtt lehetőség nyílik. Ki van zárva, hogy a normális emberi létezésről bárkinek is egymástól eltérő véleménye legyen, és erről valamely fantazmagóriáért lemondjon. Aki ettől eltér, azt nem megbüntetni kell, hanem jóvátételre kell kötelezni. ...

A létrontást soha több ember együtt, közmegegyezéssel nem követi el, hanem mindig csak egyetlen két kéz. A felelősség személyes. Tettekért társadalom nem vonható felelősségre. Az, hogy a társadalom valamit, bármit csinál és csinálhat, fejetlen semmi. ez a gondolat szociális csíny. Mindig a két kéz. A felelősséget általános társadalmiságban elmosni tilos. ... Nincs olyan igazságtalanság, amelyet csak újabb létrontással lehet csak jóvátenni.

(*Előszó a Bűn és bűnhődéshez, Patmosz III.*)